

QUÆSTIO LXIV.

Quid est quod ait: « Et erunt civitates vobis refugia a » vindicante sanguinem, et non morietur is qui occidit, » quoadusque stet in conspectu synagogæ in iudicium¹, » cum de iis loquatur, qui nolentes occiderint, et alibi dicat, tunc unumquemque in tali causa confugientium exire liberum de civitate, quo confugerat, cum sacerdos maximus fuerit defunctus? Quomodo ergo hic dicit: « Et non morietur » is qui occidit, quoadusque stet in conspectu synagogæ » in iudicium: » nisi quia ideo iudicatur, ut tunc ei liceat esse in civitate refugii, si manifestum factum fuerit in iudicio, quod nolens occiderit.

QUÆSTIO LXV.

Quid est quod ait: « Qui vindicat sanguinem, ipse interficiet homicidam; cum occurrerit ei, iste interficiet eum²? » Sic enim sonat male intelligentibus, quasi passim et sine iudicio data fuerit ultori mortis propinqui sui, licentia occidendi ejus interfectorem. Sed hoc intelligi voluit, quia secundum id quod supra dictum est, qui occiderit, confugiat ad unam de civitatibus refugiorum³, » quoadusque stet in iudicium, ne ante inventus a propinquo occidatur: quia etsi nolens occidit, præter illas civitates inventus occiditur. Cum vero in iudicium steterit in aliqua earum, civitatem, et iudicatus fuerit homicidia in aliqua earum in quas fugere conceditur, esse ibi non sinitur; tum demum jam iudicatum, ubicumque compertum, propinquo licet occidere. Neque enim opus est eum ad iudicium deduci, cum jam fuerit iudicatus homicida, et propterea de illis civitatibus pulsus sit.

¹ Num. xxxv, 12, 13. — ² Ibid. 19. — ³ Ibid. 12.

LIBER V.

QUESTIONES IN DEUTERONOMIUM.

QUÆSTIO I.

In eo quod commemorat Moyses, dixisse se populo timenti hostes inhabitantes terram, quo introducendus fuit, « Ne paveatis, neque timeatis ab eis: Dominus Deus nos » ter, qui præcedit ante faciem vestram, ipse simul debellabit eos vobiscum¹: » satis ostenditur ita esse adiutorem Deum, ut etiam homines agant aliquid.

QUÆSTIO II.

« Et noluit Seon rex Esebon transire nos per ipsum, » quoniam induraverat Dominus Deus noster spiritum ejus, » et confortavit cor ejus, ut traderetur in manus tuas, sicut » in hac die². » Hæc dicens Moyses, dum populum alloquitur, tale aliquid commemorat, quale dicebatur in Exodo: « Ego induravi cor Pharaonis³: » et quod in Psalmis legitur: « Convertit cor eorum, ut odissent populum ejus⁴. » Nec tacetur hic causa indurationis hujus, cum dicitur, « ut traderetur in manus tuas, sicut in hac » die, » id est, Ut vinceretur a te; quod non fieret, nisi resisteret; non autem resisteret, nisi corde obdurato. Cujus rei justitiam si quæsierimus, inscrutabilia sunt iudicia

¹ Deut. 1, 30. — ² Id. 11, 30. — ³ Exod. x, 1. — ⁴ Psal. civ, 25.

Dei¹. Iniquitas autem non est apud Deum². Sane notandum est confortatum cor posse dici etiam in malo.

QUÆSTIO III.

« VERUMTAMEN Og rex Basan reliquus factus est a Raphaïn³. » Hoc nomine, quod est Raphaïn, gigantes significari in hebræa lingua dicunt, qui eam noverunt. Unde quod habent plerique codices, « Derelictus est a Raphaïn, » planius utique dicitur, « Reliquus factus est, » ut ipse ex illis remansisse intelligatur : cujus etiam consequenter longitudo et latitudo ferrei lecti commemoratur, ad ejus magnitudinem commendandam.

QUÆSTIO IV.

« NE feceritis iniquitatem, et faciatis vobis ipsis sculptilem similitudinem, omnem imaginem⁴. » Quid intersit inter similitudinem et imaginem quæri solet. Sed hic non video quid interesse voluerit, nisi aut duobus istis vocabulis unam rem significaverit, aut similitudinem dixerit, si, verbi gratia, fiat statua vel simulacrum habens effigiem humanam, non tamen alicujus hominis exprimantur lineamenta, sicut pictores vel statuarii faciunt, intuentes eos quos pingunt seu fingunt. Hanc enim imaginem dici nemo dubitaverit : secundum quam distinctionem omnis imago etiam similitudo est, non omnis similitudo etiam imago est. Unde si gemini inter se similes sint, similitudo dici potest alterius cujuslibet in altero, non imago. Si autem patri filius similis sit, etiam imago recte dicitur, ut ut sit pater prototypus, unde illa imago expressa videatur : quarum aliæ sunt ejusdem substantiæ, sicut filius : aliæ non ejusdem, sicut pictura. Unde illud quod in Genesi

¹ Rom. xi, 33. — ² Id. ix, 14. — ³ Deut. iii, 11. — ⁴ Id. iv, 16.

scriptum est : « Fecit Deus hominem ad imaginem Dei¹ : » manifestum est ita dictum, ut non ejusdem substantiæ sit imago quæ facta est. Si enim ejusdem esset, non facta, sed genita diceretur. Sed quod non addidit, « Et similitudinem, » cum superius dictum esset : « Faciamus hominem » ad imaginem et similitudinem nostram², » quibusdam visum est similitudinem aliquid amplius esse quam imaginem, quod homini reformando per Christi gratiam postea servaretur. Miror autem si non propterea postea imaginem solam voluit commemorare, quia ubi imago, continuo et similitudo est. Unde et hic Moyses similitudinem et imaginem fieri vetat, secundum eam fortasse rationem quam diximus. In Decalogo autem generaliter dicitur nullam fieri debere similitudinem³, nec imago commemoratur. Cum enim nulla similitudo fit, procul dubio nec imago fit : quoniam si imago, utique et similitudo. Non autem si fit similitudo, continuo fit et imago : tamen si nulla similitudo, sequitur ut nulla imago. Denique ubi prohibuit similitudinem et imaginem, hominis intelligi voluit, ubi et similitudo fieri potest, non hujus aut illius, sed cujuslibet hominis ; et imago, id est, hujus proprie, vel illius hominis. Cum vero de pecoribus diceretur, atque irrationalibus animantibus, solam similitudinem dixit : quis enim reperiri potest, qui sibi unum constituat canem, vel quid ejusmodi, quem intuens ejus imaginem pingat, aut fingat ? quod de hominibus usitatissimum est.

QUÆSTIO V.

Quid est autem quod ait : « Similitudinem omnis piscis, » quæcumque sunt in aquis sub terra⁴. » An et aquam, propter tractabilem corpulentiam, terram intelligi voluit, et secundum hoc in eo quod scriptum est : « Fecit Deus

¹ Gen. 1, 27. — ² Ibid. 26. — ³ Exod. xxvi, 4. — ⁴ Deut. iv, 18.

» cœlum et terram¹, » et aquas debemus accipere? Assidue quippe Scriptura his duabus partibus commemoratis, universum mundum vult intelligi, secundum illud : « Auxilium meum a Domino qui fecit cœlum et terram² : » et innumerabilia ejusmodi. An ideo dictum est, « Sub » terra, » quod terra nisi superior aquis esset, habitari utique ab hominibus et animalia terrena habere non posset?

QUÆSTIO VI.

« Et ne suspiciens in cœlum, et videns solem et lunam et stellas et omnem ornatum cœli, errans adores » ea, et servias illis, quæ distribuit Dominus Deus tuus » ea omnibus gentibus, quæ sunt sub cœlo³. » Non ita dictum est, tanquam Deus præceperit ea coli a gentibus, a solo autem populo suo non coli : sed aut ita dictum est, quod Deus præscierit gentes culturam exhibituras his cœlestibus, et tamen hoc præsciens creaverit ea ; eum vero populum suum futurum esse præsciverit, qui ista non coleret : aut « Distribuit » dictum est, ut intelligatur usus, qui commendatur in Genesi : « Ut sint in signis, et » in temporibus, et in diebus, et in annis⁴ ; » quem usum in eis communem habet populus Dei cum omnibus gentibus, non autem cultum quem habent aliæ gentes.

QUÆSTIO VII.

« Ne obliviscamini testamentum Domini Dei vestri, » quod disposuit ad vos, et faciatis vobismetipsis sculptilem similitudinem omnium quæcumque constituit » tibi Dominus Deus tuus⁵. » Hic certe generaliter loquens similitudinem posuit, imaginem tacuit : quoniam si nulla fit similitudo, profecto nec imago : quia ubi imago,

¹ Gen. i, 1. — ² Psal. cxx, 2. — ³ Deut. iv, 19. — ⁴ Gen. i, 14. — ⁵ Deut. iv, 23.

continuo similitudo ; quamvis non ubi similitudo, continuo imago.

QUÆSTIO VIII.

QUÆRENDUM quomodo dictum sit : « Interrogate dies » priores, qui fuerunt priores te, ex die qua creavit » Deus hominem super terram, et a summo cœli usque » ad summum cœli¹. » Subauditur enim, interrogate. Videtur autem significare totum orbem terrarum. Sed cur « A summo cœli usque ad summum cœli » dicat, non a summo terræ usque ad summum terræ, non est facile dignoscere. Talis enim quædam locutio est et in Evangelio, cum dicit Dominus, quod congregabuntur electi ejus a summis cœlorum usque ad terminos eorum². Nisi forte hic nec in hominibus, nec in Angelis auditum esse vult intelligi, quod in hoc populo factum singulariter commendat : hoc enim sequitur : « Si factum est secundum verbum magnum hoc, si auditum est tale quid : » si audivit gens vocem Dei viventis loquentis e medio » ignis, quemadmodum audisti tu, et vixisti³. » Quod si ita est, ut nec in hominibus, nec in Angelis hoc dicat auditum ; quid est ergo illud in Evangelio : « A summis » cœlorum usque ad terminos eorum⁴ ; » cum sine dubio Dominus hoc ait, cum de novissima electorum suorum congregatione loqueretur.

QUÆSTIO IX.

I. QUID est quod ait : « Dominus Deus vester disposuit » ad vos testamentum in Choreb : non patribus vestris » disposuit Dominus testamentum hoc, sed ad vos, vos » hic omnes viventes hodie, facie ad faciem locutus est

¹ Deut. iv, 32. — ² Matth. xxiv, 31. — ³ Deut. iv, 32, 33. — ⁴ Matth. xxiv, 31.

» Dominus ad vos in monte e medio ignis¹? » An quia illi qui non ingrediuntur in terram promissionis, (mortui sunt enim omnes,) non pertinent ad hoc testamentum, quorum tunc recognitio facta est, cum a viginti annis ætatis et supra numerarentur usque ad quinquaginta annos habiles ad bellum? Quomodo ergo illi locutus est Dominus qui hodie vivunt? An quia ex viginti annis et infra potuerunt multi tunc esse, qui hoc bene meminissent, alieni ab illa pœna, quam Deus constituit illis, qui tunc numerati sunt, non intrare in terram promissionis: et hos utique appellat, qui quamvis viginti annorum et supra non essent, quando Deus in monte loquebatur, ut numerari tunc possent, potuerunt tamen esse decem et novem et infra usque ad puerilem ætatem, quæ posset illa quæ facta et dicta sunt et videre, et audire, et memoria retinere.

II. Sed quid est quod ait: « Facie ad faciem locutus est » Dominus ad vos: quos paulo ante maxime admonere curavit, quod nullam similitudinem viderint, sed solam vocem de medio ignis audierint? An propter rerum evidentiam, et quodam modo præsentiam manifestatæ Divinitatis, de qua dubitare nemo posset, his verbis usus est? Quod si ita est, quid quid prohibet de ipso Moyse hoc intelligi, in eo quod de illo dictum est, quod facie ad faciem locutus sit cum eo Dominus², ut nec ipse aliquid oculis viderit præter ignem? An aliquid amplius vidisse intelligitur, quia scriptum est eum intrasse in nebulam vel nimbum, ubi erat Deus³? Sed et si aliquid amplius vidit, quam illi, non eum tamen mortalibus oculis vidisse Dei substantiam ex illis ejus verbis intelligi potest, quibus ait Deo: « Si inveni gratiam ante te, ostende mihi temet- » ipsum, ut scienter videam te⁴. » Neque enim arbitran-

¹ Deut. v, 2-4. — ² Exod. xxxii, 11. — ³ Id. xxiv, 18. — ⁴ Id. xxxiii, 13.

dum est hunc populum, cui Moyses loquebatur, sic tunc vidisse Deum facie ad faciem, quando in monte loquebatur e medio ignis, quemadmodum Apostolus dicit in fine nos esse visuros, ubi ait: « Videmus nunc per speculum in ænigmate, tunc autem facie ad faciem¹. » Quid autem hoc, et quantum esset, consequenter aperuit, dicens: « Nunc scio ex parte, tunc autem cognoscam sicut » et cognitus sum². » Quod etiam ipsum caute accipiendum est, ne tantam putetur habiturus homo cognitionem Dei, quantam nunc habet hominis Deus; sed pro suo modo ita perfectam, ut ei nihil adhuc expectetur addendum: ut quam perfecte nunc Deus novit hominem, sed tamen sicut Deus hominem, ita tunc perfecte noverit homo Deum, sed tamen sicut homo Deum. Neque enim quia dictum est: « Estote perfecti sicut Pater vester cœlestis perfectus est³, » ideo æqualitatem Patris, quam Verbum habet unigenitum, sperare debemus: quamvis non defuerint qui et hoc futurum putaverint, nisi forte quid dicant parum intelligimus.

QUÆSTIO X.

I. Quid est quod ait: « Et ego stabam inter Dominum » et vos in tempore illo, annuntiare vobis verba Domini⁴: » tanquam in loco esset Dominus, hoc est, in monte unde illi voces audiebant. Quod sic accipiendum est, ut non ex hoc suspicemur Dei substantiam in ullo aliquo esse corporali loco, qui est ubique totus, nec per locorum intervalla propinquat aut recedit: sed demonstrationes ejus in ea creatura, quæ non est quod ipse, non aliter humanis sensibus exhibentur. Unde Dominus volens auferre ab hujusmodi suspicionibus mentem nostram, quibus putatur Deus loco aliquo contineri: « Veniet, inquit, hora,

¹ Cor. xiii, 12. — ² Ibid. — ³ Matth. v, 48. — ⁴ Deut. v, 5.

» quando neque in monte hoc, neque in Jerosolymis adorabitis Patrem. Vos adoratis quod nescitis : nos adoramus quod scimus ; quia salus ex Judæis est. Sed venit « hora et nunc est, quando veri adoratores adorabunt » Patrem in spiritu et veritate. Nam et Pater tales quærit » qui adorent eum. Spiritus est Deus, et eos qui adorant » eum, in spiritu et veritate oportet adorare¹. » Medium ergo se dixit Moyses non inter Dei substantiam et populum intervallo aliquo loci : sed quia per eum placuit populo audire cætera Dei verba, posteaquam vehementer est territus, audita de medio ignis voce Dei dicentis Decalogum Legis.

II. Sed merito quæritur, quomodo accipiantur hæc verba Deuteronomii, dicente Moysse : « Et ego stabam inter » Dominum et vos in tempore illo, annuntiare vobis verba » Domini ; quoniam timuistis a facie ignis et non ascen- » distis in montem, dicens : Ego sum Dominus Deus » tuus², » et cætera : quæ jam verba Dei sunt, quæ Decalogus continet. Quid ergo vult quod addidit, « Dicens ? » Si enim putaverimus hyperbaton, ut ordo verborum sit : « Et ego stabam inter Dominum et vos in tempore illo, » annuntiare vobis verba Domini dicens : Ego sum Dominus Deus tuus, » non erit verum. Non enim hæc verba per Moysen populus, sed de medio ignis audivit : quod cum sustinere non posset audito Decalogo, postulavit ut per Moysen cætera audiret. Restat ergo ut quod positum est, « Dicens, » pro eo positum intelligamus, ac si esset, « Cum diceret, » ut iste sit sensus : « Et ego stabam inter Dominum et vos in tempore illo, annuntiare » vobis verba Domini ; quoniam timuistis a facie ignis, et » non ascendistis in montem, cum diceret : Ego sum Dominus Deus tuus : » ut subaudiatur, « Cum diceret utique

¹ Joan. iv, 21-24. — ² Deut. v, 5. 6.

Dominus. » Cum enim hæc verba diceret Dominus, quæ consequenter ex Decalogo cuncta commemorat, tunc timuit populus a facie ignis, et non ascendit in montem, et rogavit ut per Moysen potius verba Domini audiret¹.

III. Quæ verba Moyses commemorat in Deuteronomio dicta sibi a populo, cum audire jam nollent vocem Dei, sed per eum peterent sibi dici quæ dicebat Deus, id est : « Ecce ostendit Dominus Deus noster nobis gloriam suam, » et vocem ejus audivimus e medio ignis², et cætera : non eadem prorsus leguntur in Exodo, ubi primum narrata sunt, quæ modo repetuntur. Unde intelligamus, quod aliquoties jam commemoravi, non esse in mendacio deputandum, si aliis quibuslibet verbis eadem voluntas manifestatur, propter Evangelistarum etiam verba, quæ ab imperitis calumniosis tanquam repugnantia reprehenduntur. Neque enim magnum erat Moysi attendere quæ in Exodo scripserat, et eisdem omnino verbis illa repetere, nisi pertineret ad sanctos doctores nostros hoc ipsum insinuare discentibus, ut nihil aliud in verbis loquentium quærant, nisi voluntatem propter quam enuntiandam verba instituta sunt.

QUESTIO XI.

QUI est quod ait Moyses dictum sibi esse a Domino de populo Hebræo : Quis dabit esse sic cor eorum in eis, » ut timeant me, et custodiant mandata mea³ ? » An hic jam vult intelligi, gratia sua concedi hoc beneficium, ut sit in hominibus justitia Dei ex fide, non quasi propria velut ex Lege ? Hoc enim et per Prophetam significat, dicens : « Auferam eis cor lapideum, et dabo eis cor carneum⁴. » Quod propter sensum dictum est, quem caro

¹ Exod. xx, 18, 19. — ² Deut. v, 24. — ³ Ibid. 29. — ⁴ Ezech. xi, 19, et xxxvi, 26.

habet, et lapis non habet, vero utique translato. Hoc ipsum et alibi dicit: « Ecce dies veniunt, dicit Dominus, » et consummabo super domum Israël et super domum » Juda Testamentum Novum, non secundum Testamen- » tum quod disposui ad patres eorum in die qua appre- » hendi manum eorum, ut educerem eos de terra Ægypti: » quoniam hoc est Testamentum quod disposui ad eos, » post dies illos, dans leges meas in cor eorum, et in » mente eorum superscribam eas, et iniquitatum eorum » et peccatorum eorum non memor ero amplius¹. » Hoc enim discernit Novum Testamentum a Veteri, quod in Veteri data est Lex in tabulis lapideis, in Novo autem in cordibus, quod fit per gratiam. Unde et Apostolus dicit: « Non in tabulis lapideis, sed in tabulis cordis carnali- » bus². » Et alio loco: « Idoneos nos, inquit, fecit mi- » nistros Novi Testamenti, non litteræ, sed spiritus³. »

QUÆSTIO XII.

Quod ait de Domino: « Et in nomine ejus jurabis⁴, » non ita præceptum accipiendum est, quasi jurari jusserit: sed in alterius alicujus Dei nomine jurari prohibuit. Melius autem fit si secundum Evangelium nec juraveris⁵; non quia mala est vera juratio, sed ne in perjurium incidatur facilitate jurandi. Qui enim jurat, non solum verum, sed etiam falsum jurare potest: qui autem omnino non jurat, a perjurio longe ambulat.

QUÆSTIO XIII.

« Et recordaberis omnem viam, quam duxit te Dominus » Deus tuus in deserto, ut affligeret te, et tentaret te, et » cognita faceret quæ in corde tuo sunt, si observabis

¹ Jer. xxxi, 31-34. — ² 2 Cor. iii, 3. — ³ Ibid. 6. — ⁴ Deut. vi, 13. — ⁵ Matth. v, 34.

» mandata ejus, an non¹. » Hic apertius dictum est, quod » alibi genere locutionis obscurum est, ubi legitur: » Tentat vos Dominus Deus vester, ut sciat si diligitis » eum². » Intelligitur enim positum esse, « Ut sciat, » pro eo quod est, ut sciri faciat: quod modo dilucide dictum est: « Ut tentaret te, et cognita faceret, quæ in corde tuo » sunt: » non enim ait, « Et cognosceret; » quod quidem si dixisset, intelligendum erat, « Cognita faceret. »

QUÆSTIO XIV.

« Et scias hodie, quia non propter justitias tuas Dominus » Deus tuus dat tibi terram bonam istam hæreditare: » quoniam populus dura cervice es³. » Certe isti sunt, qui propterea non meruerunt perire in deserto, quia nescierunt dexteram aut sinistram: ecce jam dura cervice appellantur. Unde videndum est illud in sacramento esse dictum, non quod istorum merita commendata sint. Nam ne quis existimet subito istos vituperabiles factos, qui merito fuissent ante laudati, paulo post eis dicitur: « Me- » mor esto, ne obliviscaris, quanta exacerbasti Dominum » Deum tuum in deserto, ex qua die existis de terra » Ægypti, donec venistis in locum hunc, increduli per- » severastis quæ ad Dominum⁴. » Quod si quidam eorum tales erant, quidam vero fideles et boni, etiam sic non utique illis datur terra promissionis, qui nesciunt dexteram aut sinistram, ut hoc sic intelligamus quasi non offenderint Deum. Nam et patres eorum, qui mortui sunt, nec in eandem terram intrare permissi sunt, tales inveniuntur fuisse, ut in eis essent quidam etiam boni. Propter quod Apostolus, non omnes, sed quosdam eorum dicit offendisse⁵, in quibus eorum peccata commemorat. Si-

¹ Deut. viii, 2. — ² Id. xiii, 3. — ³ Id. ix, 6. — ⁴ Ibid. 7. — ⁵ 1 Cor. x, 5, etc.

miles quippe istos parentibus suis, ita evidentius docet et ista Scriptura Deuteronomii, quod consequenter adjungit, et dicit : « Et in Choreb exacerbastis Dominum¹. » Ubi certe illi exacerbaverunt, qui propter eadem mala merita sua non sunt in terram promissionis inducti.

QUÆSTIO XV.

I. « In illo tempore dixit Dominus ad me : Excide tibi » duas tabulas lapideas quemadmodum priores, et ascende » ad me in montem ; et facies tibi arcam ligneam ; et » scribam in tabulis verba, quæ erant in tabulis prioribus, » quas contrivisti ; et immittes eas in arcam. Et feci » arcam ex lignis imputribilibus, et excidi duas tabulas » lapideas sicut priores, et ascendi in montem, et duæ » tabulæ in duabus manibus meis. Et scripsit in tabulis » secundum Scripturam priorem decem verba, quæ locutus » est Dominus ad vos in monte e medio ignis : et » dedit eas Dominus mihi². » Non immerito quæritur, quomodo hæc in Deuteronomio dicantur, Moysæ recolente ac repetente quæ gesta sunt ; cum in Exodo, ubi primum hæc dicta et facta narrantur, ita sit scriptum : « Et dixit » Dominus ad Moysen : Scribe tibi verba hæc, etenim » in verbis his posui Testamentum tibi et Israël. Et erat » ibi Moyses in conspectu Domini quadraginta diebus et » quadraginta noctibus, panem non manducavit, et » aquam non bibit, et scripsit in tabulis verba Testamenti, » decem verba³. » Cum ergo in Exodo ipse Moyses in talibus decem Legis verba scripsisse narretur, quomodo hic in Deuteronomio Deus in tabulis eadem verba scripsisse recolitur ?

II. Denique illud quod in Exodo, cum transeunter

¹ Deut. ix, 8. -- ² Id. x, 1-4. -- ³ Exod. xxiv, 27, 28.

tractaremus¹, et quid nobis in ea differentia visum fuerit litteris mandaremus, cur priores tabulæ, quæ contritæ sunt, digito Dei scriptæ referantur ; secundas autem tandiu in arca tabernaculoque mansuras, ipse Moyses scripsisse dicatur : ita per hanc differentiam duo Testamenta significata esse diximus, ut in Veteri Testamento Lex commendaretur tanquam opus Dei, ubi homo nihil fecerit, eo quod Lex timore non posset impleri : quoniam cum vere fit opus Legis, charitate fit, non timore ; quæ charitas gratia est Testamenti Novi. Ideo in secundis tabulis homo legitur scripsisse verba Dei, quia homo potest facere opus Legis per charitatem justitiæ, quod non potest per timorem poenæ.

III. Nunc ergo cum legitur in Deuteronomio de secundis tabulis ita dictum : « Et excidi duas tabulas lapideas sicut priores, et ascendi in montem, et duæ tabulæ » in duabus manibus meis. Et scripsit in tabulis secundum » Scripturam priorem decem verba² : » non enim ait : « Et scripsi, » sed, « Scripsit, » hoc est, Deus ; sicut paulo ante dixerat verba Dei sibi dicta : « Excide tibi duas » tabulas lapideas quemadmodum priores, et ascende ad » me in montem ; et facies tibi arcam ligneam : et scribam » in tabulis verba, quæ erant in tabulis prioribus³ : » discutienda nascitur quæstio, quod utrasque tabulas, id est, et priores et secundas, Deus hic legitur scripsisse, non homo. Sed si in ipso quoque Exodo verba Dei legantur, ubi jubet easdem tabulas secundas excidi a Moysæ, nihil aliud invenitur, quam ipsum Deum se easdem promississe scripturum. Nam ita scriptum est : « Et dixit » Dominus ad Moysen : Excide tibi duas tabulas lapideas » sicut et priores, et ascende ad me in montem : et scri-

¹ Vide supra Quæstiones in Exod. quæst. clxvi. -- ² Deut. x, 3, 4. -- ³ Ibid. 1, 2.

» ham in tabulis verba, quæ erant in tabulis prioribus,
 » quas tu contrivisti¹. » Excepto itaque libro Deuterono-
 » nii, quæstionem istam etiam solus liber Exodi continet,
 quomodo dixerit Deus : « Et scribam in tabulis verba,
 » quæ erant in tabulis prioribus; » cum paulo post lega-
 tur : « Scribe tibi verba hæc, etenim in verbis his posui
 » Testamentum tibi et Israël. Et erat ibi Moyses in cons-
 » pectu Domini quadraginta diebus et quadraginta noc-
 » tibus, panem non manducavit, et aquam non bibit, et
 » scripsit in tabulis verba Testamenti, decem verba². »
 Si enim superius quod dictum est : « Scribe tibi verba
 » hæc, etenim in verbis his posui Testamentum tibi et
 » Israël, » ad superiora pertinet, quæ Deus ita præcipie-
 bat, ut non in duabus lapideis tabulis scriberentur, sed
 in illo libro Legis, ubi multa conscripta sunt : certe illud
 quod sequitur : « Et erat ibi Moyses in conspectu Domini
 » quadraginta diebus et quadraginta noctibus, panem non
 » manducavit, et aquam non bibit, et scripsit in tabulis
 » verba Testamenti, decem verba : » satis manifestat
 eumdem Moysen in tabulis hæc decem verba scripsisse,
 non Deum. Nisi forte violenter quidem, sed certa neces-
 sitate compellimur, ubi dictum est : « Et scripsit in ta-
 » bulis verba Testamenti, decem verba, » non Moysen
 subaudire, sed Dominum : supra enim positum est : « Et
 » erat Moyses in conspectu Domini : » ut a Domino, in
 cujus conspectu erat Moyses, « Quadraginta diebus et
 » quadraginta noctibus panem non manducans, et aquam
 » non bibens, » scripta intelligantur hæc decem verba in
 tabulis, sicut ante promiserat.

IV. Quod si ita est, non quidem illa differentia duorum
 Testamentorum, quæ nobis visa est, in his verbis com-
 mendari potest, quando et priores et secundas tabulas

¹ Exod. xxxiv, 1. — ² Ibid. 27, 28.

scripsit, non homo, sed Deus: verumtamen illa certe dis-
 tantia non habet dubitationem, quod priores tabulas et
 Deus fecit, et Deus scripsit. Non enim tunc dictum est ad
 Moysen : « Excide tibi duas tabulas; » sed ita potius legi-
 tur : « Et conversus Moyses descendit de monte, et duæ
 » tabulæ testimonii in manibus ejus : tabulæ lapideæ
 » scriptæ ex utraque parte, hinc atque hinc erant scriptæ :
 » et tabulæ opus Dei erant, et scriptura scriptura Dei est
 » sculpta in tabulis¹. » Jam enim superius dixerat eas-
 dem tabulas scriptas digito Dei, sic loquens : « Et dedit
 » Moysi statim ut cessavit loqui ad eum in monte Sina
 » duas tabulas testimonii, tabulas lapideas scriptas digito
 » Dei². » Ibi ergo et tabulæ opus Dei erant, et scriptura
 earum digito Dei facta. Secundas autem tabulas ipse
 Moyses jubetur excidere; ut ipse certe opere humano in-
 telligantur excisæ, quamvis eas Deus ipse scripserit, sicut
 promisit cum juberet excidi. Porro autem si diligentius
 attendamus, ideo utrumque dictum esse in secundis ta-
 bulis, quia et Deus facit per gratiam suam opus Legis in
 homine, et homo per fidem suam suscipiens gratiam Dei
 pertinens ad Testamentum Novum cooperator est adju-
 vantis Dei : (Ideo autem imprimis solum opus Dei com-
 memoratur, quia Lex spiritalis est³, et Lex sancta, et
 mandatum sanctum, et justum, et bonum : ideo vero
 nullum opus hominis ibi commemoratur, quia infideles
 non contemperantur⁴ adjutorio gratiæ, sed ignorantes
 Dei justitiam et suam volentes constituere, justitiæ Dei non
 sunt subjecti⁵ : unde illis Lex ad condemnationem valet,
 quod significat contritio tabularum :) profecto non cogi-
 mur violento intellectu subaudire, quod Deus scripserit,
 ubi Scriptura dicit : « Et erat ibi Moyses in conspectu

¹ Exod. xxxii, 15, 16. — ² Id. xxxi, 18. — ³ Rom. vii, 12. — ⁴ Forte
cooperantur. — ⁵ Rom. x, 3.

» Domini quadraginta diebus et quadraginta noctibus,
 » panem non manducavit, et aquam non bibit, et scripsit
 » in tabulis verba Testamenti¹: » ubi valde sonat scripsisse,
 Moysen. Sed ideo superius Deus se promisit scriptu-
 rum², et in Deuteronomio non solum ita promisisse³, ve-
 rumetiam ipse scripsisse narratur, ut significetur quod ait
 Apostolus: « Deus enim est qui operatur in vobis et velle
 » et operari pro bona voluntate⁴: » hoc est, in eis qui ex
 fide gratiam suscipiunt, et non suam justitiam volunt
 statuere, sed justitiæ Dei subjecti sunt, ut ipsi sint in
 Christo justitia Dei. Nam et illic Apostolus utrumque dicit,
 et Deum operari, et ipsos. Nam si ipsi non operabantur,
 quomodo eis dicebat: « Cum timore et tremore vestram
 » ipsorum salutem operamini⁵? » Operatur ergo ille, co-
 operamur nos. Non enim aufert, sed adjuvat bonæ volun-
 tatis arbitrium.

QUÆSTIO XVI.

« In illo tempore distinxit Dominus tribum Levi, por-
 » tare arcam testamenti Domini, assistere coram Domino,
 » ministrare, et orare in nomine ejus usque in hunc
 » diem. Propter hoc non est Levitis pars et sors cum fra-
 » tribus suis, Dominus ipse pars ejus est, sicut dixit
 » ei⁶. » Nisi per hanc tribum significaretur universum
 regale sacerdotium, quod ad Novum pertinet Testamen-
 tum, nullo modo ausus esset dicere homo, qui ex eadem
 tribu non erat: « Pars mea Dominus⁷, » et in alio Psalmo,
 « Dominus pars hæreditatis meæ⁸. »

¹ Exod. xxxiv, 28. — ² Ibid. 1. — ³ Deut. x, 4. — ⁴ Philip. ii, 13. —
⁵ Ibid. 12. — ⁶ Deut. x, 8, 9. — ⁷ Psal. lxxii, 26. — ⁸ Id. xv, 5.

QUÆSTIO XVII.

Quid est quod præcepit Moyses commendans verba
 Domini, et ait: « Scribetis ea super limina domorum
 » vestrarum et januarum vestrarum¹: » cum hoc secun-
 dum proprietatem nemo fecisse Israëlitarum commemo-
 retur, vel legatur; quia nec quisquam potest, nisi forte
 dividat ea per multas partes domus suæ? An hyperbolica
 commendatio est, sicut multa dicuntur?

QUÆSTIO XVIII.

Quærendum quomodo jubeat decimationes omnium
 fructuum et primitiva pecorum non manducari, nisi in
 civitate ubi templum erit, cum eas Levitis dari in Lege
 præceperit.

QUÆSTIO XIX.

« Si autem surrexerit in te Propheta, seu somniator
 » somnians, et dederit tibi signum vel prodigium, et ve-
 » nerit signum sive prodigium, quod locutus est ad te,
 » dicens: Eamus, et serviamus diis aliis, quos nescitis: non
 » audietis verba Prophetæ illius, vel somniantis somnium
 » illud; quoniam tentat Dominus Deus vester vos, scire,
 » an diligatis Dominum Deum vestrum ex toto corde
 » vestro, et ex tota anima vestra³. » Hoc quidam inter-
 pretes latini non ita posuerunt, « Scire, an diligatis; »
 sed, « Ut sciat an diligatis. » Quamvis eadem sententia
 videatur: verumtamen illud quod dictum est, « scire, »
 facilius ad illos refertur; ut sic accipiamus, « Tentat vos
 » scire, » ac si diceretur, « Tentandos vos facit scire. » Ubi
 sane intelligi voluit etiam illa, quæ a divinantibus non
 secundum Deum dicuntur, si acciderent quæ dicuntur,

¹ Deut. xi, 20. — ² Id. xii, 11. — ³ Id. xiii, 1-3.